

KAPITOLA KOMPOZIČNÍ PROSTŘEDKY LITERÁRNÍHO DÍLA

Kompozice a kompoziční principy

Kompozice = stavba lit. díla; tedy pořadí, v jakém jsou informace seřazeny, a způsob, jakým jsou spojeny.

Zejména ve starších slovnících najdeme pouze pojem kompozice, kompoziční principy až v novější terminologii.

Některé stále užívané pojmy pro kompozici celého díla:

Kompozice rámcová: jedná se o vložení několika dalších příběhů do 1 rámcového (Pohádky z 1001 noci, Dekameron apod.)

Kompozice chronologická: příběh se odvíjí chronologicky, tedy při zachování důsledné časové posloupnosti

Kompozice řetězová: na 1 událost navazuje další, vztahy mezi nimi volné, často spojeny jen hlavním hrdinou

Kompozice stupňovitá: podobná řetězové, pouze stupně/události se liší kvalitativně i kvantitativně (např. události jsou stále závažnější, napínavější či pod.)

Kompoziční princip: jednotící prvek ve výstavbě lit. díla; kniha může být založena na 1, ale i na více komp. principech

1. **Kompoziční princip paralelní:** zakládá se na rozvíjení dvou či více dějových linií, souběžné podobnosti např. dějů, scén, postav... (např. paralelně líčené příběhy dvou skupin postav)
2. **Kompoziční princip kontrastní:** spočívá ve využití protikladných prvků (může se promítat do tematické i jazykové roviny díla); např. pohádka: kontrast dobro x zlo, krása x ošklivost, moudrost x hloupost

3. **K. p. konvergentní:** spočívá ve sbíhavosti dějových linií, postav, motivů apod., které vyústí do společného bodu (např. dvě původně paralelně – odděleně – líčené dějové linie s různými hrdiny se začnou přibližovat a nakonec se setkají)
4. **Klimaxový:** zakládá se na stupňování (gradaci) na úrovni tematické, jazykové... např. pohádka – stupňování náročnosti úkolů, napětí apod.
5. **Antiklimaxový:** opakem předchozího, založen na zeslabování významovém či výrazovém (např. ukolébavka – má za cíl „ukolébat“, zřetelných dojmů spíše ubývá, dojmy se postupně zeslabují a zklidňují)
6. **Numerický = číselný:** vychází z číselné symboliky (uplatňoval se hojně už ve středověku); např. pohádka: většinou číslo 3, 7 a násobky (3 synové, plnění 3 úkolů, devatero hor, sedmero krkavců, dvanáctihlavá saň aj.); číslo může hrát jakoukoli roli – stránka tematická i formální; s numerickým principem však lze pracovat i na úrovni moderní autorské literatury
7. **Repetiční:** spočívá v prostém opakování (dějů, scén atp.), např. refrén (je-li zde drobná odchylka opakovaného úseku, mluvíme o variaci)
8. **Iterativní:** vyznačuje se opětovným opakováním týchž úseků textu, ale pokaždé s odlišným vyzněním, které je dáno např. jiným úhlem pohledu, jiným hodnocením apod. (např.

v detektivce svědkové líčí stále tutéž událost, odlišnost je dána jejich vlastním podáním a hodnocením toho, co viděli)

9. **Aditivní= kumulativní:** spočívá v postupném připojování dějově příbuzných úseků, scén, postav apod., často nabývá podoby výčtu; např. folklorní pohádka (O koblížkovi, Otesánek apod. – příběh je založen na tom, že stále přibývají postavy – které např. pronásledují koblížek – a kumulují se stále stejné scény – Otesánek někoho potká a sní)

10. **Alimitní:** nekonečné opakování téhož textu v uzavřeném kruhu – konec ihned navazuje na další začátek; folklorní říkanky i moderní poezie pro děti

11. **Kalendářový:** vychází z přirozené časové posloupnosti ročních období a měsíců, již se přizpůsobuje i stavba díla (organizace sbírek básní – zejména u dětských, ale nejen u nich, se často básně řadí od jarních po zimní či od Nového roku po Vánoce; deník; kronika; příběhy, v nichž je posloupnost ročních období důležitá, protože se od ní přímo odvíjí způsob života hrdinů...)